

Софийски университет „Свети Климент Охридски“

Исторически факултет

Катедра „Стара история, тракология и средновековна история“

РЕЦЕНЗИЯ

На

дисертационния труд на

Людмила Желева Чакърова-Присоева

на тема: Тракийските земи и юридическите текстове на Римската империя (212-249 г. сл. Хр.)

Научна област: 2. Хуманитарни науки

Професионално направление: 2.2 : История и археология.

Научна специалност: Стара история

от

проф. д-р Александър Николов

СУ „Св. Климент Охридски“

Исторически факултет

Катедра по Стара история, тракология и средновековна история

Данни за докторантурата, дисертацията, автореферата и публикациите:

Дисертационният труд на Людмила Желева Чакърова-Присоева е обсъден и предложен за публична защита от катедра „Стара история, тракология и средновековна история“ при Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ с решение от 26. 02. 2025 г. Процедурата по обявяване на публичната защита е изцяло в съответствие с Правилника за придобиване на научни степени във СУ „Св. Климент Охридски“, както и със съответните разпоредби на ЗРАСРБ и Правилника за неговото прилагане. Авторефератът (43 стр.) отговаря изцяло на съответните изисквания и дава пълна

представа за съдържанието на дисертацията. Резултатите от системата „Антиплагиат“ убедително доказват оригиналността на труда. Към текста на дисертацията са представени, така, както го изискват и законовите разпоредби и съответният брой публикации по темата. Посочени са три статии, чието съдържание е свързано безспорно със съдържанието на дисертацията. От тях две са публикувани и една е под печат.

Съдържание на дисертацията:

Дисертацията се състои от увод, четири глави, заключение, библиографска справка за използваните извори и изследвания и четири приложения-каталози. Тя съдържа общо 300 стандартни страници.

Уводът ни запознава с целите и задачите на дисертацията, с методите, които дисертантката е използвала и с някои основни извори и историографски съчинения по темата. Основната цел на изследването е проучването на римски юридически текстове от първата половина на III в. , свързани с тракийските земи. Такова изследване не е правено до момента, въпреки отделни коментари по отделни, предимно епиграфски, паметници. Разбира се, приведени и използвани са и извори от друг характер, които допълват картината и позволяват създаването на една пълнокръвна картина на епохата, към която се отнасят проучваните текстове. Уводът също така ни запознава подробно с методите на изследването и структурата на дисертацията, която има свои специфики, обусловени от характера на проучваната тема.

Първа глава „Прилагане на римското право в тракийските земи“ разглежда историята на тракийските земи от завладяването им от Римската империя до разглеждания период. Римската власт в тракийските земи, които се разполагат основно в две провинции – Мизия и Тракия, е установена сравнително късно, но във времена на разцвет на империята. Тук са създадени няколко римски колонии, а като цяло, новите провинции преживяват времена на просперитет, урбанизация и романизация в културен, а отчасти и в езиков смисъл (предимно в Мизия). Към края на II в. се забелязват елементи на криза на политическата система, които ще доведат цялата империя до турбулентната епоха на „войнишките императори“, която с пълна сила се проявява и в тракийските територии на

Рим. Налице са белези на упадък на муниципалния строй, засилване на „варварския“ натиск по Дунавския лимес и превръщането на Мизия и Тракия в зоиа, непосредствено застрашени от външни нападения. След тази встъпителна част, дисертантката представя процеса на прилагането на римското право в новите провинции. Тя се спира на особеностите на неговото проникване в територии, в които до този момент има и солидна местна традиция, свързана с елинистическата цивилизация, особено в Тракия и по Черноморието. В крайна сметка се стига до симбиоза между римските правни норми и местните традиции, там, където това е възможно и където римският държавнически усет създава условия за постепенно и безболезнено интегриране на местните елити в системата на имперското провинциално управление. Нейните наблюдения върху юридическите текстове от Юстиниановия кодекс и върху Дигестите, показват, че тракийските земи не са отделяни особено от останалите територии на империята, а етнонимите „траки“ и „мизи“ се срещат относително рядко. Разгледани са и прочутите епиграфски паметници от Долна Мизия и Тракия, които имат юридическа тематика: надписите от Скаптопара, Пизос, Тирас и Никополис ад Иструм, а също и т.нар. военни дипломи, които разкриват допълнителна светлина върху изследваната тема и имат по-тясна връзка с тракийските земи и правната практика в тях.

Втора глава „Самостоятелното управление на Каракала и годината след неговото убийство (212-218 г. сл. Хр.) се спира на извънредно важен период в историята на Римската империя, довел до кардинална промяна в статута на нейното население. Това е управлението на Каракала, което все още носи белезите на епохата на принципата, по отношение на юриспруденцията т.е. на най-продуктивния период на развитие на римското право, свързан и с издаването на т.нар. императорски конституции. Дисертантката се спира първоначално на реформите на Септимий Север, които дават облика на една нова тенденция, свързана с милитаризация на империята, произтичаща от назряващата необходимост от реформи и опит да се избегнат някои негативни тенденции в политическия, социалния и икономическия живот. Фокусът на главата е насочен към самостоятелното управление на Каракала и обнародването на *Constitutio Antoniniana* през 212 г. Разпространето на римското гражданство върху по-голямата част от свободните жители на империята има важни последици за обществото, води до по-голяма кохезия между отделните общности, което и целта на акта, но и до нови социални и политически

трансформации, които ще доразрушат рамката на принципата и ще разчистят пътя към нови реформи, довели до появата на „домината“ в края на III в. В този контекст са и разгледаните рескрипти на Каракала, които се отнасят до тракийските земи и тяхното население, част от което получава новия статут на пълноправни „римляни“. Докторантката се спира и на въпроса за краткото управление на Макрин (217-218 г.) и анализира липсата на правен материал, свързан с неговото управление, което се дължи на неумението му да се справи с разнопосочните тенденции, олицетворени от фракциите в сената и армията и до невъзможността му да се закрепят по-дълго на власт.

Трета глава „Късни Севери (218-235 г. сл. Хр.)“ се спира в детайли на управлението на последните представители на династията: Елагабал и Север Александър и правните текстове, свързани с тяхното управление. Елагабал—екстравагантният поклонник на едноименното сирийско божество, се опира във властта си на своята баба Юлия Меса, която се стреми с всякакви средства да продължи властта на Северите. Той обаче успява да настрои срещу себе си значителни кръгове от римския елит и армията и в крайна сметка е отстранен именно от нея, тъй като необмислената му и абсурдна политика застрашава самото съществуване на династията. Елагабал посещава тракийските провинции и дори дава почетни титли на Филипопол и Перинт, но като цяло интересите му към държавното управление и законотворчеството са минимални. Това обяснява и оскъдният материал от епохата на неговото управление. След премахването на Елагабал на власт идва Север Александър, подкрепян от двете влиятелни жени- Юлия Меса и майка му Юлия Мамея. С тяхна подкрепа той успява да секрепи на престола и прави значителни опити да съхрани съществуващия държавен строй и правен ред. В тази връзка е и бурната законодателна дейност от този период, личният му засилен интерес към правораздаването и нормотворчеството и политиката за съхраняване на надмощие на гражданската власт над военната. Това личи и от значителния юридически материал, свързан с неговото управление, анализиран от дисертантката. Надвисналите заплахи над империята, обаче, го принуждават да обръща все по-голямо внимание на граничните провинции по Рейнския и Дунавския лимес. Все пак недооценяването на променените реалности и засилващата се роля на армията водят и Север Александър и цялата династия до трагичен край, въпреки заветите на основателя на династията Септимий Север.

Четвърта глава „Войнишките императори в периода 235-249 г. сл. Хр.“ се спира на най-турбулентния период в историята на ранната Римска империя- апогей на надигаща се политическа, икономическа и социална криза, чийто очертания се наблюдават още в края на II в. Тук дисертантката се спира подробно на рескриптите, издадени от Максимин Тракиец, т.нар. „сенатски императори“, по-специално „двамата Гордиани“, Гордиан III и Филип Араб. Целият този материал е анализиран скрупулъзно от Людмила Присоева, като са отчетени общите тенденции и неизбежните различия по отношение на текстовете. Заключението обобщава основните изводи от текста на дисертацията по един напълно подходящ и убедителен начин. Последните двама императори- Гордиан III и Филип Араб оставят известна следа в правната традиция, въпреки че и техните управления са свързани с нарастваща нестабилност, военни конфликти по границите и размирици в самата империя. Предхождащите ги владетели, всъщност водят борба помежду си за властта— борба, която отразява и опитите на сената да се наложи над военните и да постигне възстановяване на някакво статукво. Не е случайно, че повечето от тези владетели намират смъртта си по насилствен път.

Заключението ни запознава с основните изводи от проучения материал. Дисертантката е категорична, че основен източник на правото в този период са императорските конституции, макар и по-старите законодателни практики да съществуват и да се съхраняват чрез императорските рескрипти. Общите тенденции в развитието на империята засягат и земите на Долна Мизия и Тракия, които през целия разглеждан период са в ползрението на императорите като важни зони за отбраната на империята. Всички те пребивават известно време в тракийските земи и част от тяхното законодателство визира и „тракийската“ проблематика, като следва тенденциите на общото развитие на провинциалното управление и правна рамка в турбулентните времена на първата половина на III в.

Научни приноси:

Ще се спра на приносите, които са направени от дисертантката:

1. Тя е изследвала подробно наличните юридически текстове от Юстиниановия кодекс и Дигестите, имащи отношение към тракийските земи.

2. Проучила е и наличните епиграфски паметници от Долна Мизия и Тракия с юридическо съдържание.
3. Поставила е и е класифицирала юридическия материал според неговия вид, произход и хронология, в контекста на управлението на императорите и провинциалните управители от разглеждана епоха.
4. Представила е пълнокръвна картина на епохата, в аспектите, свързани с темата на дисертацията.

Към текста могат да бъдат отправени несъществени бележки по отношение на уеднаквяване на термини и имена, но това неизбежно ще бъде направено при подготовката на евентуална бъдеща монография, чието издаване бих препоръчал.

Заклучение:

Въз основа на казаното дотук, категорично препоръчвам на уважаемата комисия да присъди научната и образователната степен "доктор" на Людмила Желева Чакърва-Присоева. Лично аз гласувам убедено с "да" и отправям своите поздравления за отлично свършената работа към дисертантката.

09.06.2025 г.

гр. София

Рецензент:

/проф. д-р Александър Николов/

6/9/2025

X Александър Николов

Александър Николов

Signed by: a451dd1f-4ca3-46b4-bb4d-8d00e370db60

X

Александър Николов